

Väglädande handlingsregler

för ett professionellt uppträdande i rättssalen

Bakgrund

På uppdrag av riksåklagaren och generalsekreteraren tog en arbetsgrupp med företrädare från åklagarväsendet och advokat kåren år 2016 fram väglädande handlingsregler för professionella aktörers uppträdande i rättssalen utifrån vissa givna frågeställningar.ⁱ

Under ledning av riksåklagaren Petra Lundh, generalsekreteraren Mia Edwall Insulander och hovrättspresidenten Anders Perklev har år 2020 representanter från åklagarväsendet och advokat kåren tillsammans med företrädare från Sveriges domstolar träffats och diskuterat handlingsreglerna.ⁱⁱ De förnyade diskussionerna har mynnat ut i dessa omarbetade handlingsregler.

Utgångspunkter

En rättegång i en domstol är ett centralt inslag i ett rättssamhälle. För förtroendet för rättsväsendet är det av stor betydelse att en rättegång genomförs på ett professionellt sätt. Sveriges domstolar har under många år arbetat med frågor om bemötande och många domstolar har också tagit fram handlingsprogram med riktlinjer för domstolens medarbetare om ett gott bemötande såväl inne i som utanför rättssalen. Också inom åklagarväsendet och i advokat kåren uppmärksammas ett gott bemötande som ett viktigt inslag i yrkesrollen.

Handlingsreglerna syftar också till att ge de professionella aktörerna i en rättegång goda förutsättningar att behandla varandra med respekt och förståelse för varandras olika yrkesroller för att på så sätt vidare öka förtroendet för rättsväsendet. Allt för att ge de bästa förutsättningarna och möjliggöra att en rättvis rättegång kan genomföras för parterna i en samtidigt god arbetsmiljö för inblandade aktörer.

Handlingsreglerna ska ses som väglädande för de professionella aktörerna i rättssalen och ett stöd för den enskilde aktören i dennes förhållningssätt till andra aktörer. Dessa regler är att betrakta som ett komplement till de andra regler, riktlinjer och förhållningssätt som allmänt gäller för advokater, åklagare och domare.ⁱⁱⁱ

Aktuella frågeställningar

1. Benämning av aktörerna

Det är viktigt att aktörerna i en rättegång visar förståelse för varandras yrkesroller och bemöter varandra på ett vänligt, respektfullt och sakligt sätt. I detta ligger att benämna varandra på ett respektfullt sätt.

- Använd därför lämpligen endast etablerade benämningar på varandra som "ordförande", "nämndemän", "advokat", "försvarare", "målsägandebiträde" och "åklagare" samt, om det behövs, fullständigt namn eller bara efternamn.
- Undvik att kalla någon i rättssalen endast vid förnamn. Beträffande tilltalade, målsäganden och vittnen kan det dock i vissa fall vara praktiskt och även godtagbart att använda förnamn men då bör exempelvis i inledningen av ett förhör förhörspersonen först tillfrågas om det.

2. Ordningen och kommunikationen i rättssalen

Rättens ordförande leder processen och har som huvuduppgift att se till att huvudförhandlingen ger förutsättningar att avgöra det aktuella målet med hög kvalitet på ett rättssäkert sätt. I ordförandens uppgifter ligger också att se till att rättegången präglas av ordning och förutsebarhet. Ett bemötande i rättssalen från ordförandens sida som är tydligt, engagerat och vänligt men samtidigt präglas av tillräcklig fasthet skapar vidare goda förutsättningar för en god arbetsmiljö i rättssalen.

- Ordföranden ska ha "kommandot" i rättssalen.
- Kommunikationen i rättssalen ska redan från förhandlingens början gå via ordföranden. En situation där åklagare och försvarare ställer frågor och diskuterar med varandra med rätten som enbart passiv åskådare ska inte förekomma och kan skada förtroendet för aktörerna.
- Samtliga professionella aktörer ska uppträda på ett korrekt och respektfullt sätt mot varandra så att rättegången kan genomföras på ett tillfredsställande sätt och ordföranden, i största möjliga utsträckning, kan ägna sig åt materiell processledning och ett aktivt lyssnande.

3. Behov av kompletterande och klarläggande frågor

Under en rättegång kan det uppkomma situationer då behov av klarläggande och kompletterande frågor ställs men det är viktigt att sådana frågor ställs under ordnade former.

- Åklagare, målsägandebiträden och försvarare bör undvika att avbryta varandra under sakframställningen.
- Vid längre sakframställningar, särskilt i omfattande mål eller i mål av mer komplicerad art, kan situationer uppkomma som kräver ett snart klargörande. I dessa fall bör en aktör vid lämpligt tillfälle, t.ex. i anslutning till en paus vända sig till ordföranden med sin fråga eller begäran.
- I vissa fall som i exempelvis större eller komplicerade mål kan det vara lämpligt, för att undvika missförstånd, att skriftligen framställa en fråga eller begäran till en aktör som då bör ges möjlighet att återkomma med besked senare under förhandlingen.
- I större mål kan det också vara lämpligt att ordföranden tillsammans med åklagare och försvarare, och i förekommande fall målsägandebiträde, kommer överens om en ordning för

att avgöra frågor utanför huvudförhandlingen som exempelvis processuella frågor, klargöranden eller planeringsfrågor. Detta för att undvika onödiga och störande avbrott under huvudförhandlingen men även för att minska eventuella konfliktytor under en längre rättegång.

4. Värderande omdömen

En förutsättning för ett korrekt och respektfullt bemötande i rättssalen är bl.a. att de professionella aktörerna undviker en retorik med värdeladdade omdömen om varandra.

- Det är en central fråga i bemötandearbetet för Sveriges domstolar att ordföranden ska behandla alla i en rättssal på ett respektfullt, värdigt och förtroendeingivande sätt.
- Det bör i princip inte förekomma att åklagare och advokater använder värderande omdömen om varandra i rättssalen.
- Om det ändå undantagsvis sker och anses godtagbart, vilket kan vara fallet om det har stor betydelse för handläggningen eller målets utgång, bör sådana omdömen ta sikte på yrkesrollen och inte på personen. Detta innebär att exempelvis omdömen om hur frågor ställs under ett förhör, hur en åklagare har riktat in förundersökningen eller hur en advokat lagt upp försvaret, i vissa fall måste anses godtagbara.
- Påståenden om medvetna vilseledanden och beljuganden bör inte förekomma och inte heller oförsämdheter eller andra personangrepp.

5. Information om rollfördelningen och rättegångsordningen

För flera av de personer som kallas till en rättegång – som t.ex. tilltalade, målsägande och vittnen – är det första gången de besöker en domstol. För dessa personer är det angeläget att få information om bl.a. vilka personer som agerar i en rättegång och deras roller samt allmänt om hur en huvudförhandling går till. Ofta har sådan information skickats ut i samband med kallelserna och brukar även finnas tillgänglig i domstolarnas lokaler på olika sätt, t.ex. kan den ibland lämnas av domstolens personal i de allmänna utrymmena.

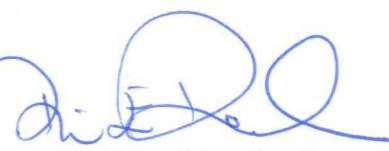
- Ett gott bemötande som ordförande i rätten innebär också att exempelvis förklara för en part utan ombud, målsäganden, vittnen eller för ungdomar hur en rättegång går till och vem som är vem i rättssalen.
- Ett gott bemötande som professionell aktör kan i många fall innebära att det är naturligt och självklart att sådan information lämnas av försvararen till den tilltalade och av målsägandebiträdet eller åklagaren till målsäganden om behov finns.

6. Om en professionell aktör i rättssalen uppträder på ett felaktigt eller olämpligt sätt

- De flesta felaktiga och olämpliga uppträdanden som inträffar under en rättegång är inte av den arten att de når upp till en nivå som föranleder någon annan åtgärd än att de kan hanteras inom ramen för ordförandens uppgift att upprätthålla ordningen vid rättegången.
- Om en professionell aktör anser sig ha blivit felaktigt eller olämplig behandlad av en annan professionell aktör på ett sätt som inte enbart kan hanteras som en ordningsfråga bör aktörerna i första hand reda ut saken mellan sig.
- Om det rör sig om ett agerande som kan vara straffbart eller disciplinärt ska detta anmälas enligt gällande regelverk för sådana händelser. Påståenden om sådana allvarliga fel eller försummelser under rättegången bör inte förekomma, med mindre än att anmälan också görs.

Stockholm den 25 januari 2021

Petra Lundh

Mia Edwall Insulander

Anders Perklev

ⁱ Handlingsreglerna dokumenterades i promemorian "Slutsatser från en arbetsgrupp om uppträdandet i rättssalen", se Sveriges advokatsamfunds hemsida.

ⁱⁱ Vid mötet den 30 januari 2020 närvarade generalsekreteraren Mia Edwall Insulander, riksåklagaren Petra Lundh, hovrättspresidenten Anders Perklev, chefsjuristen Johan Sangborn, advokaterna Ulrika Borg, Silvia Ingolfssdottir Åkermark, Kristofer Stahre, Johan Eriksson och Fredrik Ungerfält, vice chefsåklagaren Jessica Wenna, kammaråklagarna Carl Mellberg, Fredrik Ingblad, Helena Ljunggren och Henrik Söderman, lagmännen Gudrun Antemar, Johan Kvart, Lena Egelin och Eva-Lena Norgren, chefsrådmannen Erik Lindberg och rådmannen Karin Påle-Bartes.

Vid mötet den 21 oktober 2020 närvarade generalsekreteraren Mia Edwall Insulander, riksåklagaren Petra Lundh, hovrättspresidenten Anders Perklev, generaldirektören Monica Rodrigo, chefsjuristen Johan Sangborn, advokaterna Ulrika Borg, Silvia Ingolfssdottir Åkermark och Rebecka Lewis, vice chefsåklagare Jessica Wenna, kammaråklagarna Carl Mellberg, Fredrik Ingblad, Helena Ljunggren, Henrik Söderman och Jonas Svanfeldt, lagmännen Gudrun Antemar och Lena Egelin samt chefsrådmannen Erik Lindberg.

ⁱⁱⁱ Se t.ex. Sveriges advokatsamfunds Vägledande regler om god advokatsed och riksåklagarens etiska riktlinjer för anställda i åklagarväsendet (RÅR 2014:1). Om domstolarnas bemötandearbete hänvisas till Sveriges domstolar hemsida – vissa domstolar har också upprättat ett eget handlingsprogram om bemötande.